

Δημήτρης Γρηγορόπουλος
Στον απόηχο μιας συζήτησης
για το ρόλο των διανοουμένων

Στον απόηχο της συζήτησης που ξεσήκωσε το βιβλίο των Σόκαλ και Μπρικμόν και η οποία δεν έχει ακόμη κοπάσει, μπορεί κανείς πιο νηφάλια να την αποτιμήσει, εκτιμώντας ότι αυτή η διένεξη λίγο ασχολήθηκε με την ουσία του ζητήματος και ότι εστιάστηκε σε θέματα δευτερεύοντα ή και ότι αποπροσανατολίστηκε στο αν είναι ή δεν είναι απατεώνες ο Ντεριντά, ο Ντελέξ, η Κρίστεβα, στο αν νομιμοποιούνται η φιλοσοφία και η επιστήμη να χρησιμοποιούν μεταφορές και άλλα λογοτεχνικά σχήματα, στην ανακάλυψη μιας επίθεσης του αγγλοσαξωνικού «σκληρού» εμπειρισμού κατά του «γαλλικού πνεύματος», πράγμα που για ορισμένους υποκρύπτει και πολιτικές σκοπιμότητες!

Τέτοια ζητήματα, υπαρκτά και ανύπαρκτα, δεν ψηλαφούν την ουσία του μεταμορφοτισμού και της αποδόμησης, δηλαδή, την εντόπιση και κατάδειξη του ανορθολογισμού που διέπει αυτά τα ρεύματα, τουλάχιστον σε ακραίες τους εκδοχές, όχι μόνο στο περιεχόμενό τους, αλλά και στη σχέση τους με τη λογική και τη γλώσσα. Το λόγο, λοιπόν, της ακατονοησίας, όπου υπάρχει, πρέπει να αναζητεί ο κριτικός τους και όχι να την αποδίδει απλώς σε μια πρόθεση εξαπάτησης του κοινού, εντυπωσιοθηρικής χρησιμοποίησης βαρύγδουπων όρων και σχημάτων, αν και υπάρχουν και τέτοιες περιπτώσεις, όπως σε ορισμένους εν Ελλάδι εκφραστές αυτών των αντιλήψεων.

Ποια είναι, λοιπόν, η ουσία της αποδό-

μησης, η οποία εξηγεί, σ' ένα βαθμό τουλάχιστον, και την ερμητικότητά της;

Η προσπάθεια απόλυτης αυτονομίησης του πνεύματος από το είναι· η αντίληψη ότι τα περιεχόμενα δεν αντιστοιχούν, ούτε ανακλούν την πραγματικότητα· για να γίνει, βέβαια, πειστική μια τέτοια αντίληψη, προβάλλεται ως κριτική αναίρεση μιας μεταφυσικής αντίληψης που απολυτοποιεί και στατικοποιεί την υφιστάμενη τάξη πραγμάτων· έτσι, κάθε απόπειρα —συμπεριλαμβανομένης και της μαρξιστικής— συσχέτισης είναι και σκέψης, απορρίπτεται χωρίς διάκριση μεταξύ μεταφυσικού και διαλεκτικού τρόπου αντιμετώπισης αυτής της συσχέτισης.

Για τη μαρξιστική, όμως, διαλεκτική η πραγματικότητα γίνεται αντιληπτή και στην ταυτότητα και στη δυναμική της. Το Α είναι Α (αλλιώς ολισθαίνουμε προς τη φαντασίωση και τη σχιζοφρένεια, όπου ο Χ δεν είναι Χ, αλλά μέγας Ναπολέων), αλλά ταυτόχρονα στην παρούσα κατάσταση του πράγματος εντοπίζει τις δυνατότητες μετεξέλιξης του και, βάσει αυτών, πραγματοποιεί και αντικειμενικά θεμελιωμένες προβλέψεις καθοδηγητικές, σε γενικές γραμμές, της πράξης.

Η άρνηση, όμως, των αποδομιστών να αναγάγουν τη συνείδηση (τηρουμένης, βεβαίως, της αυτοτέλειάς της) στην αντικειμενική της βάση, λογικά είναι ισοδύναμη με την άρνηση της επιστημονικής προσέγγισης γενικά.

Έτσι, η υιοθέτηση για τον Ντεριντά του μαρξισμού και του σοσιαλισμού (ευχάριστη, βέβαια, αντινομία προς τη λογική της αποδόμησης) δεν πραγματοποιείται στο έδαφος των αντιθέσεων του καπιταλισμού ως η λογική και αναγκαία άρση του, αλλά συλλαμβάνεται ως πίστη και μεσσιανισμός, που, φυσικά, δεν είναι δυνατό να σκιαγραφηθούν έστω οι προϋποθέσεις έλευσής του.

Η απόσπαση της αποδόμησης από την πραγματικότητα εξηγεί και την αυθαιρεσία και ακαταληψία της γλώσσας τους, όπου αυτή υπάρχει. Οι σκέψεις, απελευθερωμένες από τα δεσμά της πραγματικότητας, απελευθερώνονται κι από την ανάγκη οποιουδήποτε κοινά παραδεκτού κώδικα κοινής αντίληψης και έκφρασης, γίνονται έρμια της αυθαιρεσίας, της φαντασίωσης, του παραληρήματος, αν και συνυπάρχουν με διατυπώσεις αυστηρής φιλοσοφικής και κοινωνιολογικής ορολογίας.

Και το πρόβλημα δεν έγκειται μόνο στο ότι οι οπαδοί της αποδόμησης χρησιμοποιούν μεταφορές από επιστήμες με τρόπο αυθαίρετο, όπως περιοριστικά διατείνονται οι Σόκαλ και Μπρικμόν. Χρησιμοποιούν και συμβολισμούς, υπαινιγμούς, ρητορικά σχήματα, αλλεπάλληλες ερωτήσεις, αξιωματική και αποφθεγματική γλώσσα, το φανταστικό, δηλαδή στοιχεία που προσιδιάζουν στη λογοτεχνία και όχι στην επιστημονική σκέψη.

Βεβαίως, τέτοια στοιχεία λογοτεχνίας μπορούν να συνυπάρξουν κάλλιστα με την επιστημονική γλώσσα, αλλά με την προϋπόθεση ότι δεν συσκοτίζουν, αλλά αντίθετα κάνουν πιο σαφείς και προσπελάσιμες τις έννοιες της δεύτερης όχι μόνο στον ειδικό, αλλά και στο μέσο άνθρωπο. Παραδείγματα, από την παγκόσμια φιλολογία άφθονα: η περίφημη αλληγορία του σπηλαίου του Πλάτωνα, η επιλογή του διαλόγου για τη διατύπωση των αντιλήψεών του, η χρήση γεωμετρικής μεθόδου για την έκφραση των περίηθικης αντιλήψεων του Σπινόζα, ενώ σ' ένα τόσο αυστηρό έργο, όπως το *Κεφάλαιο* του Μαρξ, εντυπωσιάζει η ζωντάνια και το πάθος που το διέπει, χωρίς σε τίποτε να αλλοιώνεται η επιστημονική του εμβρίθεια.

Το πρόβλημα, λοιπόν, δεν είναι ότι χρησιμοποιείται ο μεταφορικός λόγος. Ούτε το

ότι οι μεταφορές, όπως διαμαρτύρονται οι Σόκαλ και Μπριζιόν, δεν είναι σύμφωνες με τις αντίστοιχες επιστημονικές έννοιες. Εξάλλου, σε λογοτεχνικές εκφράσεις νομιμοποιείται η ευκαμψία και η δημιουργική μετάπλαση του στοιχείου, αρκεί και αυτές οι αναφορές να συμφωνούν μ' έναν κώδικα λογικής και έκφρασης ή να τον δημιουργούν.

Το ζήτημα είναι ότι οι ζηλωτές της αποδόμησης, αποστασιοποιώντας τη συνείδηση από την πραγματικότητα, αφήνοντάς την ελεύθερη σ' ένα παιχνίδι δημιουργικής λειτουργίας, όπως νομίζουν οι ίδιοι —στην πραγματικότητα όμως σ' ένα παιχνίδι λογικής αναρχίας, φαντασιοκοπίας και παραληρημάτων— χρησιμοποιούν μια γλώσσα που κι αυτή δεν μπορεί να έχει ειρμό και επικοινωνιακές δυνατότητες. Πιστεύουν, επηρεασμένοι και από άλλες σχολές (Χάιντεγκερ, Βιτγκεστάιν κ.ά.), ότι οι συλλήψεις τους, για να μη διαστρεβλωθούν, δεν πρέπει να εκφραστούν με τρέχοντες κώδικες αλλά με μια γλώσσα λογοτεχνικού τύπου χωρίς παραδεκτούς κώδικες (αν και η λογοτεχνία, αν εξαιρέσει κανείς ακραίες μορφές υπερρεαλισμού ή τσαρλατανισμού που αξιοποιεί την αφαίρεση έχει κώδικες, Δ. Γρ.), αδιαφορώντας για την κατανοητότητα των λεγομένων τους. Μόνο μέσα από μια τέτοια γλώσσα πιστεύουν ότι μπορεί να αποκαλυφθεί το μήνυμά τους.

Ο Ντεριντά, μάλιστα, στις πιο ακραίες στιγμές του, αποκόπτοντας κάθε αντιστοιχία με την πραγματικότητα και κάθε δυνατότητα επικοινωνίας, απορρίπτει ακόμη και την αντίληψη του σημείου —δηλαδή τη δυνατότητα πολλαπλών ερμηνειών που έχουν όμως ως σημείο αναφοράς πλευρές της αντικειμενικής πραγματικότητας—, απαιτώντας την καταστροφή του σημείου και κηρύσσοντάς το συνένοχο του λόγου.

Η χρησιμοποίηση, μάλιστα, μιας μη κω-

δικοποιούμενης γλώσσας δεν γίνεται μόνο για να διαφυλάξει την αυθεντικότητα των συλλήψεων των αποδομιστών, αλλά και γιατί επιτρέπει το «παιχνίδι». Δηλαδή, τη λειτουργία της σκέψης μέσα από συνεχείς συνειρμούς, όπως στο όνειρο —λειτουργία που οδηγεί σε νέες σκέψεις και αλήθειες, που δεν τους ενδιαφέρει, βέβαια, κατά πόσο αντιστοιχούν με την πραγματικότητα και τη λογική, αλλά που μ' αυτές ελπίζουν ωστόσο ότι θα αλλάξουν την κοινωνία. Έτσι, εδώ η αποδέσμευση από την πραγματικότητα ολοκληρώνεται: δεν είναι η τελευταία που καθορίζει, σε τελική ανάλυση, τη σκέψη και τη γλώσσα, αλλά η σκέψη και η γλώσσα, του ξεχωριστού μάλιστα και απομονωμένου στους συνειρμούς του ατόμου, καθορίζουν την πραγματικότητα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, δεν είναι υπερβολή να κατατάξει κανείς τις ακραίες μορφές της αποδόμησης στο ρεύμα του υποκειμενικού ιδεαλισμού που, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, αναπαράγεται με διάφορες μορφές. Μάλιστα, η αποδόμηση μπορεί να τοποθετηθεί στις πιο ακραίες μορφές του ρεύματος γιατί δεν αποστασιοποιεί μόνο την υποκειμενική συνείδηση από τον κόσμο, δεν την ανάγει μόνο σε πρωταρχικό, αλλά απορρίπτει και τις ορθολογικές μορφές σκέψης και έκφρασης, πράγμα που ευνοείται, αλλά δεν είναι υποχρεωτικό στον υποκειμενικό ιδεαλισμό. Ο Μπέργλεϊ, για παράδειγμα, παρά το σολιψισμό του, ακολουθεί ορθολογικό τρόπο διατύπωσης των διανοημάτων του.

Δεν είναι τυχαίο ότι οι όποιες ανορθολογες αντιλήψεις της αποδόμησης αποτελούν την τελευταία λέξη της αστικής σκέψης στις μέρες μας: τέτοιες αντιλήψεις βρίσκουν γόνιμο έδαφος στην παρακμαϊκή κατάσταση της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας: θέση που επιβεβαιώνεται, εξάλλου, και από

την πρωτοφανή διείσδυση του ανορθολογισμού στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων (αστρολογία, μαγεία, μέντιουμ, παραθρησκείες, ρατσισμός, εθνικισμός, ναρκωτικά, εγκληματικότητα).

Το παρήγορο και θετικό σ' αυτό το ρεύμα είναι ότι οι επιφανέστεροι εκπρόσωποί του τοποθετούνται στον προοδευτικό χώ-

ρο. Ο Ντεριντά υπεράσπισε με θέρμη τον Μαρξ και την αναγκαιότητα σοβαρής μελέτης του έργου του από τις αγοραίες νεκρολογίες του Φουκουγιάμα, ενώ έκανε μια εμπειρικότατη και ορθολογικότατη, ανάλυση του καπιταλισμού. Τέτοιες παραδοχές ανοίγουν δρόμους γόνιμου διαλόγου με τους μαρξιστές.